

מרכז טאוב
לחקר המדיניות החברתית בישראל

**מגמות בהשכלה ובשכר בקרב
ישראלים ממוצא אתיופאי:
מבט מגדרי**

הדס פוקס ותמר פרידמן ווילסון

תקציר מדיניות

ירושלים, חשון תשע"ח, נובמבר 2017

מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל

מרכז טאוב נוסד ב-1982 ביוזמתם של הרברט מ' סינגר, הנרי טאוב וארגון הג'וינט האמריקאי. המרכז ממומן באמצעות קרן צמיתה שהוקמה על ידי קרן הנרי ומרלין טאוב, קרן הרברט ונל סינגר, ג'ין וג'ון קולמן, קרן משפחת קולקר-סקסון-הלוק, קרן משפחת מילטון א' ורוזלין ז' וולף וארגון הג'וינט האמריקאי.

מרכז טאוב מעמיד בפני מקבלי ההחלטות המובילים בארץ ובפני הציבור הרחב תמונה כוללת, המשלבת בין הממדים החברתיים והכלכליים בהתוויית המדיניות הציבורית. הצוות המקצועי של המרכז וצוותי המדיניות הבין-תחומיים, הכוללים חוקרים בולטים בתחום באקדמיה ומומחים מובילים בתחומי המדיניות, עורכים מחקרים ומעלים חלופות למדיניות בנושאים חברתיים-כלכליים מרכזיים העומדים על סדר היום במדינה. המרכז מציג ניתוחים אסטרטגיים לטווח ארוך והערכות של חלופות למדיניות בפני הציבור ובפני מקבלי ההחלטות על ידי כתבות בתקשורת, תכנית פרסומים פעילה, כנסים ופעילויות אחרות בישראל ובח"ל.

פרסום זה, ככל פרסומי המרכז, הוא על דעתם ואחריותם של מחבריו בלבד. אין בו כדי לחייב את המרכז, את חבר הנאמנים שלו, את עובדיו האחרים ואת התומכים בפעולותיו.

כתובת המרכז: רחוב האר"י 15, ירושלים
טלפון: 02-567-1818
פקס: 02-567-1919

דואר אלקטרוני: info@taubcenter.org.il
אתר אינטרנט: www.taubcenter.org.il

מגמות בהשכלה ובשכר בקרב ישראלים ממוצא אתיופי: מבט מגדרי

הדס פוקס ותמר פרידמן ווילסון*

מבוא

בשנת 2015 פרסם מרכז טאוב תקציר מדיניות הבוחן את ההתפתחויות בהשכלה ובתעסוקה בקרב אוכלוסיית יוצאי אתיופיה בין 1998 ל-2011. המחקר מצא כי בקרב ילידי אתיופיה שעלו לישראל בגיל מבוגר רמת ההשכלה נמוכה, אולם יוצאי אתיופיה שגדלו ולמדו בישראל הגיעו להישגים לימודיים טובים יותר.

תקציר המדיניות הנוכחי בוחן גם הוא את ההתפתחויות בהשכלה ובשכר בקרב יוצאי אתיופיה, ומתמקד בפערים בין המינים. ככלל, ניכר כי בקרב נשים יוצאות אתיופיה ההישגים הלימודיים משתפרים ומתקרבים לאלו של כלל האוכלוסייה היהודית, ואילו בקרב הגברים הפערים נשארים גדולים.

נכון לסוף 2016 חיו בישראל 144,100 יוצאי אתיופיה, מהם כ-85,500 נולדו באתיופיה וכ-58,600 הם ילדים להורים יוצאי אתיופיה. ההכנסה הממוצעת (נטו) למשק בית של יוצאי אתיופיה עמדה על 11,294 שקלים, לעומת 15,751 שקלים בממוצע בקרב כלל משקי הבית (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017).

1. נתוני בגרות

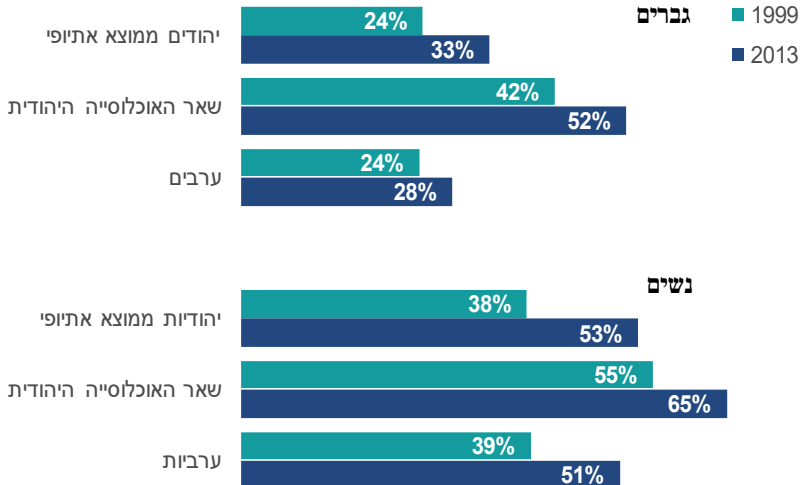
שיעור בוגרי י"ב בקרב יוצאי אתיופיה דומה מאוד לשיעורם בקרב שאר האוכלוסייה היהודית (מעל 90 אחוזים). אולם בנתוני הזכאות לבגרות יש הבדלים בין שתי הקבוצות, והשיעורים בקרב יוצאי אתיופיה נמוכים יותר. כמו כן, יש פערים בולטים בין תלמידים לתלמידות בקרב יוצאי אתיופיה. שיעור הזכאות לבגרות בקרב נערות ממוצא אתיופי עמד על 53 אחוזים ב-2013, לעומת 65 אחוזים בקרב תלמידות בשאר האוכלוסייה היהודית¹ (תרשים 1).² הפער בקרב נערים גדול יותר: 33 אחוזים מכלל יוצאי אתיופיה זכאים לבגרות, לעומת 52 אחוזים בקרב שאר האוכלוסייה היהודית. כלומר, שיעורי הזכאות לבגרות של נערות יוצאות אתיופיה קרובים יותר לאלו של שאר האוכלוסייה היהודית.

* הדס פוקס, חוקרת במרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל; תמר פרידמן ווילסון, רכזת תוכן במרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

1 כל הנתונים בתקציר מבוססים על מאגר נתונים שנבנה בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הכולל מידע מינהלי. לפרטים נוספים על המאגר ראו רגב (2016).

2 חשוב לציין כי שיעור הזכאים לבגרות נמדד מתוך כלל קבוצת הגיל, לרבות אלו שנשרו מבית הספר ולא סיימו 12 שנות לימוד.

תרשים 1. אחוז הזכאים לתעודת בגרות (מתוך כלל השנתון)

מקור: הדס פוקס ותמר פרידמן ווילסון, מרכז טאוב

נתונים: הלמ"ס, קובץ נתונים מינהלי

בין 1999 ל-2013 עלו שיעורי הזכאות לבגרות בקרב נערות ממוצא אתיופי ב-15 אחוזים, ועלייה זו תרמה לצמצום הפער בינו ובין שאר האוכלוסייה היהודית. לעומת זאת, בקרב נערים הפער כמעט לא השתנה.

לצד השיפור בשיעורי הזכאות, שיעורם של יוצאי אתיופיה הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף האקדמיות נמוך ביותר ממחצית מהשיעור בקרב שאר האוכלוסייה היהודית. עם זאת, גם בתחום זה חל שיפור ניכר בנתונים של יוצאי אתיופיה לאורך השנים: שיעור הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף זינק ביותר מפי שניים בין 1999 ל-2013. הפערים בציוני הבגרות הממוצעים לא הצטמצמו עם הזמן, ויש פער עקבי של 9 נקודות בין הקבוצות (ממוצע של 81 בקרב יוצאי אתיופיה הזכאים לתעודת בגרות לעומת 90 בקרב שאר האוכלוסייה היהודית).

מעניין לראות כי שיעורי הזכאות לבגרות בקרב יוצאי אתיופיה דומים מאוד לנתונים בקרב ערבים, הן אצל גברים הן אצל נשים (כלומר, גם הפער בין המינים דומה). הדמיון בין הקבוצות ניכר כבר משנות התשעים.

2. השכלה גבוהה

ככלל, נראה כי נתוני הסף של יוצאי אתיופיה הפונים ללימודים אקדמיים נמוכים יותר מאשר נתוניהם של הפונים משאר האוכלוסייה היהודית: לא רק ציוני הבגרות שלהם נמוכים יותר, אלא גם הציון בבחינה הפסיכומטרית. ציונים אלו, שאמורים לשקף את

יכולותיהם של הנבחנים, נמוכים ביותר ממאה נקודות בממוצע בקרב יוצאי אתיופיה. אולם גם בתחום זה חל שיפור גדול בהישגיהם של יוצאי אתיופיה במשך השנים, ובעקבות זאת הפער בין הקבוצות הצטמצם.

ההבדלים בין המינים בקרב יוצאי אתיופיה באים לידי ביטוי גם בשיעור בעלי תואר אקדמי. בעוד ל-29 אחוזים מהגברים היהודים שאינם יוצאי אתיופיה בגילי 33–30 יש תואר אקדמי,³ חלקם של בעלי התואר בקרב יוצאי אתיופיה בקבוצת הגיל עומד על 8 אחוזים בלבד – פחות משליש (תרשים 2).

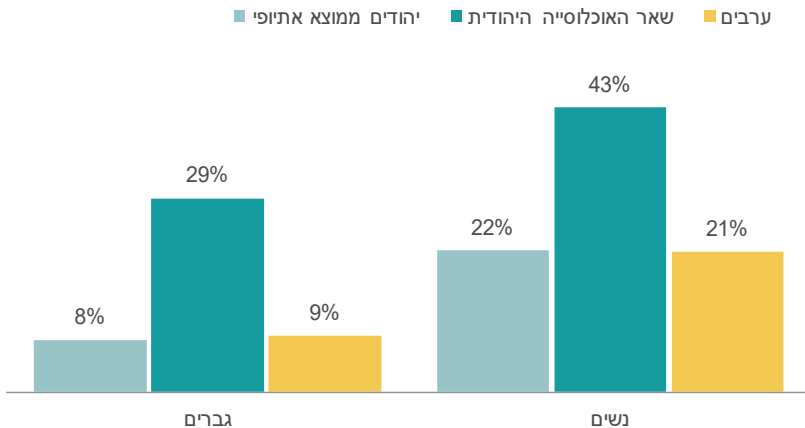
חלקן של בעלות התואר האקדמי בקרב צעירות יוצאות אתיופיה קרוב יותר לנתון בקרב שאר היהודיות, אולם הוא עדיין נמוך בכמחצית – 22 אחוזים בקרב יוצאות אתיופיה לעומת 43 אחוזים בקרב שאר היהודיות. בקרב גברים ונשים שנולדו באתיופיה ועלו אחרי גיל 12, שיעור בעלי התואר נמוך בהרבה מאשר בקרב יוצאי אתיופיה שעלו בגיל מוקדם יותר או נולדו בישראל.

אם כן, חלקם של בעלי התואר האקדמי מכלל גילאי 33–30 בקרב יוצאי אתיופיה נמוך למדי. עם זאת, בהינתן רמת ההשכלה הנמוכה של דור ההורים שלהם (שארבים מהם יש השכלה נמוכה מתיכונית), ההתקדמות של נשים יוצאות אתיופיה לכל הפחות ראויה לציון. יש כמה תוכניות ומלגות המיועדות לעידוד יוצאי אתיופיה לפנות להשכלה גבוהה ולתמיכה בסטודנטים יוצאי אתיופיה במהלך לימודיהם, הן מטעם המדינה הן של ארגונים פרטיים. נראה כי תוכניות אלו מניבות פירות בקרב נשים ממוצא אתיופי, אולם המצב שונה בקרב גברים, והפערים בינם ובין שאר האוכלוסייה היהודית נותרו גדולים. חשוב מאוד להפנות את תשומת הלב לפערים הללו ולהבין את מקורם.

כמו בנתוני הבגרות, שיעור בעלות התואר בקרב יוצאות אתיופיה בנות 33–30 כמעט זהה לנתון בקרב נשים ערביות, וכך גם שיעור הגברים האקדמאים (ומכאן שבשתי הקבוצות ההבדלים בין המינים גדולים).

תרשים 2. שיעור האקדמאים בקבוצת הגיל, 2014

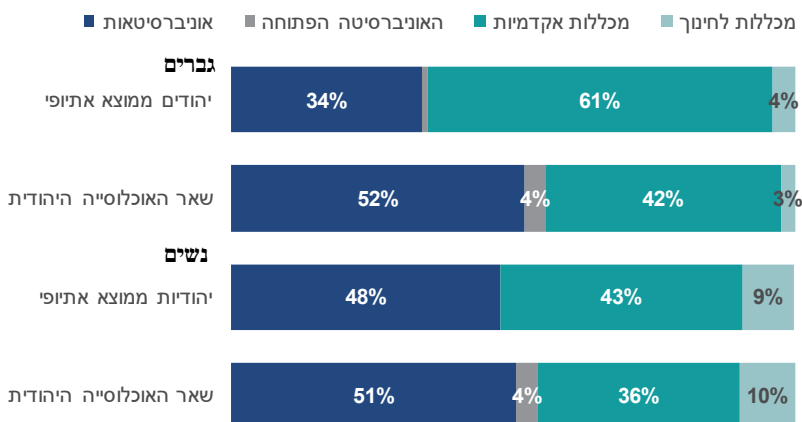
גילאי 33–30

מקור: הדס פוקס ותמר פרידמן ווילסון, מרכז טאוב | נתונים: הלמ"ס, קובץ נתונים מינהלי

בקרב אקדמאיות בנות 25–33, שיעור הנשים שלמדו לתואר באוניברסיטה דומה בקרב יוצאות אתיופיה ושאר האוכלוסייה היהודית (תרשים 3). גם שיעור האקדמאיות שקיבלו תואר מטעם מכללות אקדמיות וממכללות להוראה בכל קבוצה דומה למדי. בניגוד לכך, בקרב גברים יוצאי אתיופיה שיעור קטן בהרבה מהסטודנטים למדו באוניברסיטאות – 34 אחוזים מכלל בעלי התואר בקבוצת הגיל לעומת 52 אחוזים בקרב שאר היהודים. שיעור גבוה בהרבה מבעלי התואר יוצאי אתיופיה למדו במכללות אקדמיות: 61 אחוזים, לעומת 42 אחוזים מבעלי התואר בשאר האוכלוסייה היהודית. משמעות הנתונים היא שלא רק שלחלק קטן יותר מיוצאי אתיופיה יש תואר אקדמי, גם בקרב בעלי התואר יש להם סיכוי גדול יותר ללמוד במוסדות יוקרתיים פחות – עובדה המשפיעה בתורה על שיעורי התעסוקה ועל השכר.

תרשים 3. התפלגות מוסדות הלימודים בקרב אקדמאים, 2014 גילאי 25–33

מקור: הדס פוקס ותמר פרידמן ווילסון, מרכז טאוב
נתונים: הלמ"ס, קובץ נתונים מינהלי

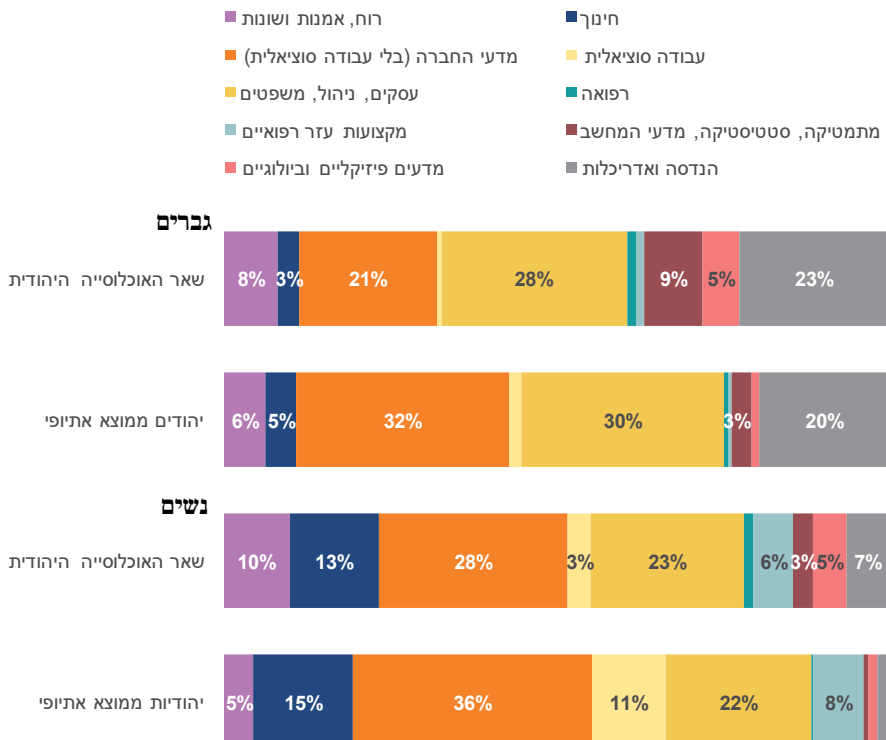
ייתכן שהשיעורים הגבוהים של צעירים יוצאי אתיופיה במכללות קשורים למסלול התקדמותם החינוכי בגילים הצעירים יותר: לצעירים מהקבוצה, שמקבלים בממוצע ציונים נמוכים בבחינות הבגרות ובפסיכומטרי, יש סיכוי פחות להתקבל לתוכניות מבוקשות יותר באוניברסיטאות (שתנאי הקבלה אליהן גבוהים יותר), וסיכוי גבוה יותר ללמוד במכללות.

תחום הלימודים

באילו חוגים לומדים סטודנטים יוצאי אתיופיה וכיצד מתפלגות בחירותיהן ביחס לשאר האוכלוסייה היהודית? בקרב גברים ונשים יוצאי אתיופיה, חלק גדול מבעלי התואר בגילי 25–33 למדו בחוגי מדעי החברה (תרשים 4). שיעור לומדי מדעי החברה בקרב הסטודנטים

הנוכחיים ירד, אולם נותר גבוה בהשוואה לשאר האוכלוסייה היהודית. בהשוואה לשאר הסטודנטיות היהודיות, שיעור גבוה בהרבה מבין יוצאות אתיופיה לומדות עבודה סוציאלית. בקצה האחר של סקאלת המקצועות, בתחומים כמו הנדסה ואדריכלות, ביולוגיה ופיזיקה או מתמטיקה, סטטיסטיקה ומדעי המחשב, שיעור הסטודנטים יוצאי אתיופיה – גברים ונשים כאחד – נמוך בהרבה מאשר בקרב סטודנטים יהודים אחרים. אצל נשים ההפרש גבוה אף יותר, ורק אחוז מזערי מהסטודנטיות יוצאות אתיופיה לומדות הנדסה ומחשבים. אפילו בקרב הסטודנטים בתחומים הללו, 74 אחוזים מהסטודנטים הגברים יוצאי אתיופיה לומדים במכללות, לעומת 41 אחוזים בלבד מבין הסטודנטים היהודים האחרים. זוהי עדות נוספת לכך שאפילו יוצאי אתיופיה שלומדים מקצועות מבוקשים כמו הנדסה נוטים לפנות למוסדות יוקרתיים פחות.

תרשים 4. התפלגות תחומי הלימוד באקדמיה, 2014 אקדמאים בגילי 25–33

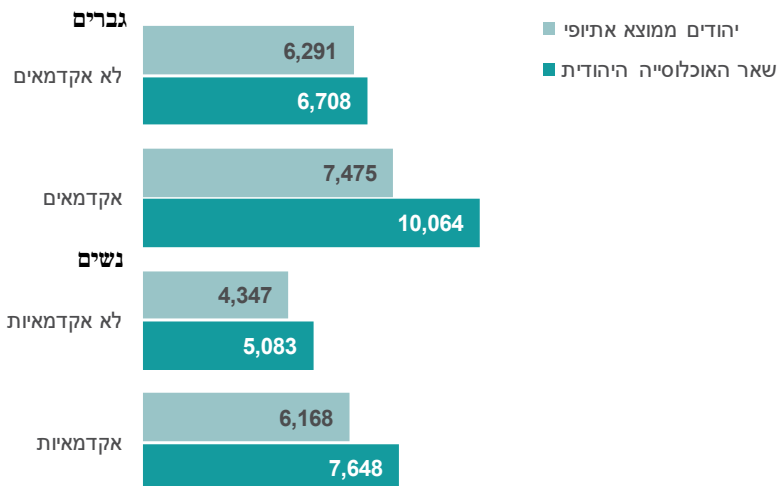
מקור: הדס פוקס ותמר פרידמן ווילסון, מרכז טאוב נתונים: הלמ"ס, קובץ נתונים מינהלי

3. שכר

כאמור, רמת ההשכלה של ישראלים ממוצא אתיופי נמוכה מרמת ההשכלה של יתר האוכלוסייה היהודית. היות שלרמת ההשכלה יש השפעה רבה על השכר, נתון זה מביא לכך שגם הכנסתם נמוכה יותר. עם זאת, גם בהשוואה של בעלי רמת השכלה דומה (אקדמאים לעומת לא-אקדמאים) מתקבל כי שכרם של יוצאי אתיופיה נמוך יותר (תרשים 5). הפערים בין הקבוצות בקרב לא-אקדמאים נמוכים יותר (2.5 אחוזים אצל גברים ו-10 אחוזים אצל נשים),⁴ אך בקרב אקדמאים הפער גדול יחסית (22 ו-18 אחוזים אצל גברים ונשים, בהתאמה).

מיעוט התצפיות היחסי של אקדמאים ממוצא אתיופי מקשה על ניתוח מדויק של הגורמים לפער, ויכולים להיות לכך גורמים שונים. עם זאת, ניתוח בסיסי מראה כי הפערים נותרים גדולים גם לאחר פיקוח על תחומי הלימוד, כלומר גם כאשר משווים בין עובדים יוצאי אתיופיה לשאר האוכלוסייה היהודית באותם תחומי לימוד יש הבדלים משמעותיים בשכר. פערים אלו יכולים לנבוע מאיכות התעודה האקדמית, מדרגה ניהולית, או מעבודה במגזר הפרטי לעומת הציבורי. כאמור, כדי לעמוד על הסיבות לפערים יש לבחון נתונים מפורטים יותר, אך נתונים אלו מרמזים כי גם האקדמאים ממוצא אתיופי עדיין אינם מצליחים להשתלב באופן מיטבי בשוק העבודה הישראלי.

תרשים 5. שכר חודשי ממוצע, 2013
לפי רמת השכלה, גילאי 25–32, עובדים שכירים

מקור: הדס פוקס ותמר פרידמן ווילסון, מרכז טאוב נתונים: הלמ"ס, קובץ נתונים מינהלי

סיכום

מחקר קודם של מרכז טאוב מצא כי הדור הצעיר יותר של ישראלים ממוצא אתיופוי, שנולד או התחנך בישראל, מגיע להישגים לימודיים טובים בהרבה מאלו של הדור המבוגר מהם. המחקר הנוכחי בחן פנים נוספים של ההשכלה בקרב יוצאי אתיופיה ומצא כי אמנם הפערים עודם ניכרים, וישראלים ממוצא אתיופוי מקבלים ציונים נמוכים יותר בבחינות הבגרות ובבחינה הפסיכומטרית, אולם הפער בינם ובין יתר האוכלוסייה היהודית הולך ומצטמצם.

עוד נמצא במחקר כי יש פערים מגדריים גדולים בהישגי הישראלים ממוצא אתיופוי. עדיין יש הבדלים בין הישגים של ישראליות ממוצא אתיופוי לאלו של שאר הנשים היהודיות, אולם במרבית המדדים הם קטנים בהרבה מההבדלים בין גברים ממוצא אתיופוי לשאר הגברים היהודים. חשוב לשים לב למגמות הנוכחיות בקרב יוצאי אתיופיה, כי נתוני הבגרות וההשכלה הגבוהה שנצפים כיום הם גורמי מפתח במגמות הצפויות (שתחילתן ניכרת כבר כעת) בשוק העבודה ובשכר בשנים הקרובות.

מקורות

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2017), **האוכלוסייה ממוצא אתיופוי בישראל – לקט נתונים לרגל חג הסיגד**.

פוקס הדס וגלעד ברנד (2015), **מגמות בהשכלה ובתעסוקה בקרב ישראלים ממוצא אתיופוי**, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל.

רגב, איתן (2016), "האתגרים בהשתלבות חרדים בלימודים אקדמיים", בתוך אבי וייס (עורך), **דוח מצב המדינה 2016 – חברה, כלכלה ומדיניות**, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, עמ' 186–226.